BIBLIOTECA
CULTURII
AROMÂNE

www.proiectavdhela.ro

Prof. Univ. Dr. Gheorghe Zbuchea

CADRILATER

PROIECT AVDHELA
BIBLIOTECA CULTURII AROMÂNE
www.proiectavdhela.ro

Cadrilater
Note ale unui istoric pe marginea unor documente

În meseria sa, pentru a le aduce contemporanilor şi urmaşilor în atenţie diverse aspecte ale trecutului, istoricul, în munca sa, are ca „materie primă” documentele istorice de tot felul în legătură cu tema pe care şi-a propus să o cerceteze sau în legătură cu un subiect ce preocupă o societate puţin sau deloc informată în legătură cu un anumit moment al trecutului ce are legătură directă, nu o dată, cu realităţile prezentului imediat.

Plecăm de la o pagină a Monitorului Oficial al României din 13 ianuarie 1998, devenită ea însăşi document istoric în sensul evocat mai sus. Primul articol este formulat în modul următor:

„Cetăţenii români prejudiciaţi în urma aplicării tratatului dintre România şi Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940, au dreptul la compensaţiile stabilite potrivit prezentei legi în măsura în care nu au primit anterior sau au primit numai parţial compensaţii ori despăgubiri pentru bunurile imobile - construcţii şi terenuri - pe care le aveau în proprietate în judeţele Durostor şi Caliacra - cedate Bulgariei - precum şi pentru recoltele neculese de porumb, bumbac şi floarea soarelui. De prevederi beneficiază şi cetăţenii români moştenitori legali ai foştilor proprietari.”[1]

Această lege, nr. 9/1998, a fost puţin mediatizată. Cine din întâmplare o găseşte se poate întreba multe, de la căutarea răspunsurilor nedumeririi sale privind obligaţiile statului român actual, sărac în general, de a plăti nişte sume de bani pentru bunuri rămase în altă ţară, până la altfel de întrebări, izvorâte din necunoaşterea unor realităţi istorice mai vechi, precum „ce este tratatul de la Craiova din 1940?” sau „De ce au fost cedate Bulgariei atunci judeţele Durostor şi Caliacra?”

Coborând în timp ne oprim în urmă cu mai multe decenii asupra unui document elaborat în perioada conferinţei de pace de la Paris din anii 1946-1947, ce a încheiat al Doilea Război Mondial. Delegaţiile întrunite pe malurile Senei îşi propuseseră atunci, între altele, să lichideze consecinţele politicii agresive şi expansioniste ale Axei, materializată şi prin schimbări prin forţă ale frontierelor unor state şi să dea Europei ce se dorea democratică o hartă politico-teritorială corespunzând în egală măsură normelor de drept şi aspiraţiilor popoarelor. Cu acea ocazie Conferinţei de pace i-au fost adresate din România scrisori precum şi un amplu memoriu (47 de pagini şapirografiate) provenind din România de la o organizaţie al cărei antet avea următoarea formulare: „Asociaţia evacuaţilor şi daunăţilor din Dobrogea de Sud, Persoană juridică. Sentinţa no.2 din 12-I-1941 a Trib. Ilfov S.I. Monit. Oficial no. 66/941. Bucureşti - Strada Isvor no. 2.”

Astfel Vasile Nicola, preşedintele acestei organizaţii neguvernamentale trimetea în iulie 1946 o scrisoare „Excelenţei Sale, Secretar de Stat al USA, Palatul Luxemburg, Paris,” în care se solicita discutarea problemei Dobrogei de Sud, arătând că tratatul de la Craiova a fost impus României de către Hitler şi Mussolini şi a încălcat hotărârile luate pe bună dreptate de către Marile Puteri la sfârşitul primului razboi mondial în ceea ce priveşte consfinţirea graniţelor României Mari.[2]

Memoriul înaintat Conferinţei,[3] semnat de Teodor Bellu, avea următorul preambul:

„În anul 1940 Germania şi Italia au constrâns România să cedeze Transilvania Ungariei şi Dobrogea de Sud (Cadrilaterul) Bulgariei. Această acţiune a luat forma unui ultimatum şi a fost sprijinită de Germania, Ungaria şi Bulgaria.

Asociația evacuaților din Dobrogea de Sud (Cadrilater), reprezentând aproximativ 115.000 de români, care ca urmare a cedării forțate a acestei provincii, au fost obligați să-şi abandoneze căminele lor şi roadele a 27 de ani de grea muncă. Socotind că este drept ca actele de violență comise de către puterile Axei să fie anulate, are onoarea să prezinte Conferinței de Pace memoriul anexat şi să roage să binevoiască să ia în considerație îndreptarea injustiției făcute României de către puterile Axei."

În continuare memoriul era împărțit pe mai multe capitole ce se intitulau:

I. Arbitrajul de la Viena si Dobrogea de Sud (p.1-6)
II. Ce este Cadrilaterul (p.7-8)
III. Cadrilaterul din punct de vedere istoric şi etnografic (p.9-12)
IV. Cadrilaterul între 1878 si 1913 (p.13)
V. Cadrilaterul şi războaiele balcanice (p.13-15)
VI. 27 de ani de regim românesc în Cadrilater (p.15-17)
VII. De ce Cadrilaterul trebuie să revină României (p.17-29)
VIII. Concluzii (p.29-31)

În acest ultim capitol se exprima „încrederea în spiritul de dreptate ce însuflețeşte Puterile reunite la Paris pentru a da lumii o organizație nouă, bazată pe respectul dreptului şi pe voința liber exprimată a popoarelor." Conform argumentelor expuse în memoriu se cerea anularea tratatului de la Craiova, precum şi o serie de măsuri care ar fi urmărit relații de bună vecinătate între cele două țări, inclusiv printr-un schimb complet de populații. Erau adăugate şi o serie de anexe, respectiv documente emanând de la Berlin sau Roma, precum şi hărți.[4]

Memoriul menționat nu a fost popularizat în nici un fel în România acelor ani, nu a fost sprijinit de către delegația oficială a guvernului comunist de atunci de la Bucureşti. A fost invocat în cercurile Conferinței de către grupul de patrioți români aflați în exil, în frunte cu G. Gafencu şi C. Vişoianu ce şi-au însuşit şi în propriile lor demersuri unele din argumentele cuprinse în menționatul memoriu, fără ca acesta, oficial, să aibă o urmare (după toate elementele aceasta s-a datorat în primul rând poziției Moscovei, neinteresată în nici un fel a se pune în discuție în legătură cu frontierele României altceva decât problema Ardealului).

Coborând în timp, invocăm şi un al treilea document. În anii 1945 şi 1946, în contextul general al pregătirilor în vederea viitoarei conferințe de pace, aparatul de specialitate al ministerului de externe, format încă în cea mai mare parte din remarcabili profesionişti, neimplicați politic, a întocmit o serie de materiale în legătură cu cele mai diverse aspecte între care şi problema relațiilor româno-bulgare, respectiv cea a Dobrogei de Sud. Diverşii specialişti din aparatul ministerului de externe au avut opinii diferite în legătură cu perspectivele şi chiar temeinicia în condițiile de atunci a satisfacerii unor cereri eventuale din partea română de modificare a graniței stabilite în 1940. Diplomatul (şi istoricul) V. Zaborovski întocmea astfel referatul intitulat „Considerațiuni asupra chestiunilor pendinte dintre România şi Bulgaria."

El credea că „în cadrul noii concepții a lumii, a principiilor politice, etice şi de organizare mondială a Națiunilor Unite, chestiunea româno-bulgară în sine ar putea avea în orice caz, mai multe şanse ca în 1940 de a fi soluționată echitabil sau măcar pusă în fine just. A revizui ce s-a făcut în 1940 este deci scopul nostru. Cum însă bulgarii au fost atunci avantajați 100%, trebuie cred, să ocolim, în primul rând, o eventuală rezistență absolută a lor, printr-o luare de contact

prealabilă cu Sofia. Chestiunea româno-bulgară în sine nu are o conjunctură prea favorabilă în acest moment. Dacă noi o vom pune totuşi, aceasta nu se va putea, cred, decât pornind de la alte premize şi servindu-ne de alte criterii decât până acum, scoţând-o anume din reţeaua inextricabilă şi paralizantă a trecutului şi proiectând-o pe planul viitorului constructiv... Aşadar, cu toate că din punct de vedere juridic şi politic actele de la Viena şi de la Craiova sunt în esenţial identice şi inseparabile, aşa că retrocedarea Transilvaniei către noi ar implica retrocedarea automată a Dobrogei de sud, România fără să renunţe la această poziţiune juridico-politică inatacabilă în fond şi fără să atenueze întru nimic importanţa revendicărilor sale în sectorul bulgar, dar ţinând seama, în primul rând de noile criterii de natură etică universală, şi de marile ţeluri de solidarizare constructive planetare, să se ia iniţiativa de a pune pe prim plan chestiunea unui acord româno-bulgar, în cadrul principiilor şi scopurilor Naţiunilor Unite, acord sau pact care să lichideze trecutul şi să reglementeze viitorul constructiv între cele două ţări creştine în general, ca şi din punct de vedere special, regional, la Dunăre şi la Marea Neagră."[5]

În aceiaşi perioadă se întrunea în legătură cu aceste probleme, în mai multe rânduri, consiliul juridic al Ministerului Afacerilor Străine, căruia i s-a cerut să se pronunţe în legătură cu tratatul de la Craiova. În final, într-un amplu material, de 14 pagini, din 1 februarie 1946, se constata nulitatea actului semnat la Craiova din punct de vedere juridic: „În concluzie şi fără a impieta asupra laturii politice a problemei, consiliul juridic al Ministerului Afacerilor Străine este de părere că pe bază de argumente de pur drept, România poate invoca nulitatea tratatului de la Craiova, în special pe consideraţiunea că a fost consimţit sub imperiul violenţei exercitate asupra ei de către Germania hitleristă în folosul Bulgariei." Ceva mai târziu, într-un alt aviz, din 8 septembrie 1946, remis ministrului Gheorghe Tătărăscu, se arăta: „În momentul în care Bulgaria îşi vede recunoscute, fără nici o contestaţie din partea României, toate achiziţiile dobândite prin tratatul de la Craiova, la baza căruia a stat acelaşi act de silnicie din partea Puterilor Axei, ca şi pentru Ungaria - cel mai puţin ce suntem îndreptăţiţi să cerem Bulgariei este, ca pe cale de bună înţelegere şi negocieri bilaterale, să rezolve cu noi o serie de chestiuni pendinte în care suntem interesaţi care reclamă o soluţie."[6]

Cu un an şi jumătate mai înainte, la 1 februarie 1945, preşedintele părţii române în comisia mixtă româno-bulgară, H. Grigorescu, se adresa cu un memoriu lui C. Vişoianu, ministrul de externe al României. „Împrejurările internaţionale şi oarecare fapte produse în preajma armistiţiului cu guvernul provizoriu ungar de la Debreţin impun o anumită reexaminare a situaţiei... Arbitrajul de la Viena a fost declarat nul de Naţiunile Unite, de Ungaria, în favoarea căreia el a lucrat, şi de ... Italia." Guvernul democrat al Italiei proclamase „nulă şi neavenită decizia arbitrară de la Viena din 30 august 1940, ca şi oricare alte obligaţii anexate sau derivate."[7]

Următorul document pe care îl invocăm aparţine lui Mihail Manoilescu, ministru de externe al României, pe care împrejurările l-au obligat să remită lui Ribbentrop şi Ciano, la 29 august 1940, din însărcinarea regelui Carol, după un aviz favorabil al sfetnicilor săi, al scrisorii de cedare a Cadrilaterului, satisfăcându-se în felul acesta cerinţa imperativă, ultimativă, germano-italiană, ce condiţiona astfel însăşi începerea „negocierilor" în legătură cu soarta Ardealului românesc. La 29 august 1944, deci la câteva zile după schimbarea regimului politic, aflându-se la Breaza, Mihail Manoilescu care se simţea moral, parţial, responsabil de ciuntirea unei părţi a României Mari, prin semnăturile depuse în vara anului 1940, adresa o scrisoare noului ministru de externe

Grigore Niculescu-Buzeşti. Arăta între altele: „În clipa în care informaţiuni oficioase vorbesc de retrocedarea din partea Bulgariei a tuturor teritoriilor dobândite cu ajutorul puterilor Axei, cred că este de datoria mea să semnalez faptul că, cu prilejul arbitrajului de la Viena anulat astăzi, am fost obligat să semnez 2 scrisori, una către Italia şi alta către Germania, scrisori prin care recunoşteam pentru prima dată cesiunea Dobrogei de sud, în sensul hotărârei Ducelui şi a Fuhrerului. Acest fapt esenţial arăta că cedarea formală a Cadrilaterului (pe care tratatul de la Craiova nu a facut decât să o consacre printr-un act solemn) s-a consumat de fapt şi chiar juridic la 30 august 1940 la Viena şi ne-a fost impusă în acelaşi timp de aceiaşi oameni şi sub aceiaşi presiune ca şi arbitrajul de la Viena, printr-un act conexat indivizibil, ba chiar inclus ca o simplă anexă a aceluiaşi act de arbitraj. De altfel toate documentele diplomatice anterioare sau aferente tratativelor de la Craiova confirmă caracterul silit al cedării Cadrilaterului în întregimea sa. În această privinţă merită în special revăzute memoriile mele din 6 august către Berlin şi Roma, telegrama mea din 13 august... şi în special memoriul „Aid memoire du 16 aout"... În toate aceste acte se atrage atenţia că Bulgaria urmăreşte o soluţie „unilaterală şi rigidă," iar nu una „bilaterală şi amicală" ca aceea a noastră, care ceream să păstrăm Balcicul cu litoralul şi un teritoriu, absolut minimal, de 1000 km.p. Mai mult, în declaraţiile primului ministru, (I. Gigurtu - n.n.) şi ale mele către ministrul Ciormacov noi i-am spus acestuia: „Dacă Bulgaria nu cedează nimic din poziţiunea pe care o are graţie unei conjuncturi, tot o conjunctură poate într-o zi să schimbe situaţia." Tot astfel şi în Aid memoire-ul din 16 august am reluat aceiaşi temă a conjuncturii constatând categoric că Bulgaria refuza „gajul de amiciţie pe care-l cere poporul român" şi care consta în renunţarea Bulgariei de a ne pretinde şi Balcicul cu litoralul şi cu un teritoriu aferent de 1000 de km.p."

Aceiaşi atitudine a fost păstrată şi de şeful delegaţiei române la Craiova, ministrul Cretzianu care a declarat în însăşi cuvântul de deschidere că soluţiunea bulgarilor nu poate fi privită decât „cu cea mai adâncă nemulţumire de opinia noastră publică. Am socotit util, stimate domnule ministru să scot în relief aceste date şi împrejurări, pe care desigur d-voastră le veţi folosi în interesul ţării noastre, tocmai în clipa în care se produce pentru Bulgaria o nouă conjunctură aşa cum prevăzusem că se va întâmpla într-o zi."[8]

Un ultim document pe care îl invocăm acum este anterior tratatului de la Craiova, respectiv o scrisoare, inedită ca şi sursele indicate mai înainte, din 7 noiembrie 1939 adresată lui Grigore Gafencu, ministrul de externe în funcţiune, de către N. Petrescu-Comneni, atunci ambasador la Vatican şi succesor al lui Gafencu în conducerea ministerului de externe. Diplomatul aflat atunci la Roma făcuse parte din suita lui Ionel Bratianu la Paris în 1919, publicase o carte istorico-diplomatică „Dobrogea," la Lausanne în 1918, fusese deputat de Durostor şi consilier regal. Diplomatul era îngrijorat de ştirile pe care le considera „alarmante" ce circulau în presa internaţională în legătură cu soarta Dobrogei.

El făcea un scurt istoric al legăturilor Cadrilaterului cu mediile româneşti în evul mediu. Constata apoi: „Ca întindere acest teritoriu corespunde mai mult sau mai puţin cu ceea ce ni se propusese de ruşi în 1878 şi care ne-a fost refuzat ulterior de Gorceakov, Muraviev şi Suvalov, în urma opunerei noastre de a le ceda Basarabia. În 1913 Bulgaria ni l-a cedat recunoscându-ne necesitatea unei frontiere strategice, dreptul de a cere repararea nedreptăţii ce ni se făcuse la Berlin în 1878 şi mai ales cu titlu de compensaţiune pentru faptul că noi renunţam la

sutimele de mii de români aflați în Macedonia, în Pind, în Valea Timocului, pe malul bulgar al Dunărei şi în munții Rodope, cât şi pentru că Bulgaria, Serbia, Grecia şi chiar Muntenegru obținuseră mari câştiguri teritoriale şi de populație în urma dezmembrării Imperiului Otoman. Această atitudine moderată a format obiectul admirațiunei universale şi în lucrarea mea se pot găsi enumerate toate aprobările entuziaste primite din toate capitalele europene. La 31 iulie / 13 august 1913 regele Bulgariei mulțumeşte marelui său „amic şi protector," regele Carol I, pentru „opera cuminte şi umanitară" realizată de România prin tratatul de la Bucureşti. În aceiaşi zi primul plenipotențiar bulgar, Toncev, aducea un vibrant omagiu public României „care reprezintă acum în Balcani spiritul european, adică concepțiuni străine oricărui abuz şi oricărei exagerări." Iată în ce condiții s-a semnat tratatul de la Bucureşti care ne retroceda acest teritoriu... Dacă, sub presiunea evenimentelor, ne-am vedea absolut constrânşi a consimți un dureros sacrificiu, îmi permit a emite părerea că în nici un caz şi sub nici un motiv să nu admitem că numai noi sa fim obligați la sacrificii..." În continuare N. Petrescu-Comneni sugera unele condiții pentru acceptarea unor eventuale concesiuni:
„a) declarația formală din partea Bulgariei că este pe deplin şi definitiv satisfăcută, nemaiavând nici un fel de pretențiune, de orice natură, față de vecinii săi.
b) obligația pentru Bulgaria de a adera la Pactul balcanic
c) lărgirea eventuală a acestui Pact...
d) condițiune sine qua non: în schimb de populație, lichidându-se astfel în mod definitiv, orice aspirațiune bulgară la restul Dobrogei. Vor fi astfel evacuați vreo 200.000 de bulgari din Durostor şi Vechea Dobroge şi înlocuiți cu români neaoşi ce trăiesc pe malul drept al Dunării, mai ales între Vidin şi Timoc şi în munții Rodopi.
e) fixarea unei noi frontiere care să țină seama de interesele noastre strategice...
Nu pot încheia aceste rânduri fără a reaminti că pierderea Caliacrei ar însemna sacrificarea Balcicului, cu atât mai scump inimei noastre cu cât acolo se odihneşte inima marei şi neuitatei noastre regine... Şi dacă totuşi soarta vitregă ne-ar impune tragica necesitate de a abandona, să nu o facem decât atunci când în adâncul conştiinței noastre ne-am spune că şi ea ar fi hotărât la fel, pentru a salva restul moşiei strămoşeşti."[9]

Ajungem astfel la întâmplările de la 1940 legate de Cadrilater şi la ceea ce considerăm a fi, pe scurt, împrejurările, rațiunile şi eventualele responsabilități a pierderii de către România a celor două județe ce o mărgineau înspre sud, la malul pontic.

Atunci, ca şi mai înainte sau mai târziu, problema Dobrogei de Sud a fost şi este obiectul unor controverse, a unor poziții diferite nu o dată profund divergente, nu numai în statele şi la popoarele de pe cele două părți ale Dunării, ci şi în cadrul cercurilor politice şi ştiințifice, ca şi în opinia publică.[10]

După aprecierile specialiştilor, Dobrogea alcătuieşte o unitate geomorfologică şi nu numai, ale cărei granițe se întind spre sud, dincolo de actuala frontieră româno-bulgară. Evident că această realitate de ordin geografic, deci natural, nu poate constitui în sine un argument pentru justificarea legitimității unor frontiere de-a lungul timpului, nici în ceea ce priveşte fixarea, nici în ceea ce priveşte modificarea lor. Alte elemente pot fi luate în considerație, respectiv cele de natură etnografică, istorică, politică etc. Spațiul dintre Dunăre şi Mare a fost în antichitate o zonă de locuire a tracilor, respectiv a geților, care au fost încorporați în cursul secolului I

d.H. în Imperiul Roman şi au trecut printr-un proces complex în urma căruia au devenit, împreună cu noii veniţi, parte integrantă a romanităţii orientale din care în spaţiul sud-est european descinde în mod direct doar poporul român. Începând din epoca migraţiilor şi până în vremurile moderne, inclusiv secolul al XIX-lea, Dobrogea a constituit, datorită poziţiei sale geostrategice, un culoar de trecere prin care s-au succedat mai întâi diversele neamuri migratorii, între care printre primii au fost bulgarii turanici ai lui Asparuh. Apoi au trecut şi chiar s-au înfruntat pe acolo armate ale unor imperii precum cel al bizantinilor, al otomanilor şi al ruşilor ce au căutat să se înstăpânească în această zonă. Aceasta a făcut ca de-a lungul secolelor spaţiul dobrogean să se afle succesiv în stăpânirea Imperiului Bizantin, a celor două ţarate bulgare, a Imperiului Otoman, în multe din aceste cazuri păstrându-şi o unitate teritorial administrativă distinctă, înglobând laolaltă ceea ce s-a denumit târziu de tot Dobrogea de Nord şi cea de Sud (de fapt însăşi aceste denumiri mărturisesc, involuntar, ideea de unitate spaţială a zonei). Vremelnic în evul mediu spaţiul dobrogean s-a aflat şi sub autoritatea unor dinaşti integraţi istoriei româneşti, precum cei trei fraţi Petru, Asan şi Ioniţă din familia Asăneştilor, Dobrotici şi urmaşii săi, conducători ai unui vremelnic stat dobrogean, Mircea cel Bătrân şi continuatori ai operei sale până la Ştefan cel Mare. Între 1417 (după surse otomane) şi 1877 întreaga Dobroge a fost încorporată în totalitate în sistemul otoman.

De-a lungul veacurilor în apropierea Mării Negre s-au petrecut o serie de procese etno-demografice care au creat o fizionomie aparte, destul de pestriţă, a tabloului etno-demografic. Peste autohtoni s-au aşezat o serie de elemente aparţinând unor neamuri din cele mai diverse. În drumul lor spre Balcani sau după aceea, datorită condiţiilor mai bune de existenţă, au rămas sau s-au stabilit bulgari împraştiaţi de la gurile Dunării până la Varna şi Silistra. Încă din secolul al XIII-lea în Dobrogea s-au stabilit pentru întâia dată tătari, numărul lor crescând sub dominaţia sultanilor cand li s-au adăugat şi turci. Au mai venit acolo, mai devreme sau mai târziu un număr de ruşi „schismatici" (aşa numiţii lipoveni), greci, armeni, evrei etc. Întotdeauna însă a existat acolo o populaţie românească a cărei prezenţă poate fi demonstrată prin numeroase denumiri din izvoare narative şi documentare, din datele toponimiei şi hidronomiei şi nu în cele din urmă din mărturiile arheologiei. De-a lungul veacurilor a existat un flux al populaţiei româneşti din stânga Dunării, inclusiv a mocanilor (populaţie pastorală) din Transilvania ce s-au aşezat în spaţiul dobrogean, creind noi aşezări sau amplificându-le pe cele existente. S-a creat astfel un mozaic de populaţii între care cea românească a încetat să fie majoritară, fiind depăşită de cea turco-tătară, dar situându-se întotdeauna numeric înaintea celorlaltor alogeni veniţi în vremuri medievale sau moderne să li se alăture. Această realitate a fost de altfel unul din argumentele principale, incontestabile, care a facut ca în anii 1877-1878 Marile Puteri ce decideau atunci soarta Europei să fie de acord cu integrarea spaţiului dobrogean între hotarele României ce-şi dobândea în acei ani independenţa şi recunoaşterea internaţională. În fapt atunci a apărut şi problema Cadrilaterului sau Dobrogei de Sud.

Conform convenţiei din 4 aprilie 1876, Rusia, putere învingătoare în războiul ce avea să înceapă peste puţin timp, garantase României integritatea teritorială, aşadar şi posesiunea celor trei judeţe basarabene pe care ţarismul fusese obligat a le retroceda Moldovei în 1856. Autorităţile ruseşti în frunte cu ţarul şi-au făcut atunci o chestiune de „onoare" din recuperarea sudului Basarabiei exercitând asupra României presiuni de tot felul pentru a obţine acordul acesteia,

ajungându-se chiar până la oferta de a se extinde hotarele României peste Dunăre până la o linie ce urma să unească Ruse şi Varna. Opoziţia românească a fost dublă. Pe de o parte autorităţile, opinia publică, precum şi o serie de intelectuali au susţinut drepturile României peste Prut împotrivindu-se din nou răpirii unei părţi a Basarabiei. Pe de altă parte nu a existat sub nici o formă un acord, în fapt pentru un târg imoral, pentru anexarea unor spaţii sud-dunărene ce aparţineau clar teritoriului etnic bulgar în spaţiul nord-estic de existenţă al acestuia.

În aceste condiţii Rusia, animată nu numai de resentimente şi dorinţa de răzbunare faţă de România, dar şi de grija pentru o apropiere cât mai mare a hotarelor ei de cele ale Bulgariei ce era atunci un fel de protectorat dacă nu semicolonie rusească, a militat având şi posibilităţile necesare pentru ca comisia europeană, în care România nu avea practic decât rol de observator, să fixeze o frontieră între cele două state care începea în aval de Silistra şi se întindea până la Marea Neagră la sud de Mangalia (aproximativ actuala frontieră). În felul acesta practic unitatea dobrogeană a fost spartă, 2/3 revenind României şi 1/3 revenind Bulgariei.

În decursul celor 35 de ani de stăpânire bulgară în spaţiul Dobrogei de Sud, aceasta a fost zona de masivă colonizare cu elemente bulgăreşti. Semnificativă este chiar statistica cuprinsă în recensământul oficial întocmit de Sofia în 1910 şi publicat abia în 1915. În 1884 populaţia totală în Cadrilater era de 157.027, iar în 1910 era de 260.274. Populaţia creştină, conform datelor bulgare care nu precizează etnia crescuse în acea perioadă de la 59.541 la 138.202 locuitori, în timp ce se diminuase consistent ponderea populaţiei de religie musulmană. Interesant este şi faptul că după 1913 în foarte multe aşezări rurale din Cadrilater cimitirele erau de dată cu totul recentă, crucile de mormânt consemnând decese numai după 1878, ceea ce pune sub semnul întrebării prezenţa masivă bulgărească din vechi vremuri invocată la 1940.

În momentul încorporării Cadrilaterului în statul român la 1913 acolo trăiau 136.224 turco-tătari, 121.925 bulgari, 11.000 de ţigani dintr-o populaţie de 282.778. La ultimul recensământ oficial de caracter local, cel din 1938 în Dobrogea elementul musulman scăzuse la 26% (jumătate în comparaţie cu 1913). Elementul românesc reprezenta cca. 30 %, iar elementul bulgăresc era de cca. 40%, la fel ca în urmă cu un deceniu şi ceva mai mare decât cel din 1913.

Conferinţa de pace de la Bucureşti, prin tratatul semnat la 28 iulie / 10 august, atribuia României Cadrilaterul cu o suprafaţă de 7.726 km.p. şi 282.000 de locuitori. Acolo s-au înfiinţat ulterior judeţele Durostor cu reşedinţa la Silistra şi Caliacra cu reşedinţa la Balcic. Atât guvernul bulgar, cât şi puterile europene ale vremii au fost de acord cu această modificare teritorială solicitată de România din motive istorice, strategice şi de siguranţă, precum şi pentru crearea unor posibilităţi de colonizare a unora dintre sutele de mii de români balcanici ce urmau atunci a intra în componenţa diferitelor state din dreapta Dunării. După 1878 în cercurile politice bulgare, în cadrul a ceea ce s-a numit sindromul „Bulgariei de la San Stefano," a devenit statornică nu numai revendicarea, ca parte a patrimoniului naţional bulgar a Macedoniei (în întregime sau în cea mai mare parte), a Traciei, precum şi a Dobrogei, fie într-o formă restrânsă, Cadrilaterul, fie în totalitate, până la Tulcea şi Sulina.

În cursul Primului Război Mondial, drept preţ pentru intrarea sa în război, Bulgaria a solicitat Cadrilaterul ca o cerinţă minimală şi întreaga Dobroge ca o cerinţă maximală. Ca urmare a intrării în război alături de Puterile Centrale, prin pacea de la Buftea-Bucureşti din 7 mai 1918, Bulgaria redobândea Cadrilaterul iar restul Dobrogei devenea un condominiu al Centralilor,

deci şi cu participarea bulgarilor. În 1918, sfârşitul războiului a dus la anularea Păcii de la Buftea-Bucureşti ce a fost un veritabil dictat, deci şi la înlăturarea prezenței politice a statului bulgar în zonă, nu înainte ca acesta să organizeze sau să patroneze tot felul de organizații şi manifestări ce solicitau ca Dobrogea în totalitate să rămână / intre în componența statului bulgar. Pe aceiaşi linie, demnă de o cauză mai bună, a acționat şi delegația oficială bulgară în cadrul conferinței de pace de la Paris unde poziția ei a fost foarte asemănătoare cu cea a delegației ungare în problema Transilvaniei. Un anumit sprijin, modest, au găsit bulgarii, datorită în principal priceputei lor propagande, în unele cercuri politice americane şi engleze ce au „sugerat" României concesii în problema Cadrilaterului. Cu ajutorul diplomatic al delegației franceze conduse de Clemenceau, în spiritul dreptului internațional şi al dreptății, tratatul de la Neuilly a reconfirmat articolul 1 al tratatului de la Bucureşti, deci granița stabilită în 1913.

În perioada interbelică, în raport cu România, Bulgaria a fost un stat revizionist. Ea a urmărit statornic modificarea graniței dintre Dunăre şi Mare şi anexarea Cadrilaterului într-o primă fază, căreia trebuia să-i urmeze, conform gândirii cercurilor politice naționaliste sofiote, anexarea întregii Dobroge. S-au întâlnit în acest fel cercurile naționaliste cu cele comuniste, dirijate de Comintern. A fost creată în cadrul mişcării comuniste aşa-numita „organizație revoluționară dobrogeană" (DRO) care milita, urmând să îmbine mijloacele paşnice cu cele violente, teroriste, pentru ruperea întregii Dobroge din componența statului român şi unirea ei cu Bulgaria.

La fel ca şi Ungaria, pentru a-şi atinge scopurile revizioniste ce-i vizau pe vecini, Bulgaria ce avea după 1923 la conducere regimuri fascizante s-a apropiat de Italia fascistă şi, după 1933, de Germania hitleristă, fără a neglija însă şi păstrarea unor bune raporturi pe mai multe planuri cu dictatorul de la Kremlin. Statornic în perioada interbelică, cercurile conducătoare ale Bulgariei au respins o ameliorare a relațiilor cu vecinii şi o colaborare cu aceştia, fără satisfacerea unor cereri teritoriale între care Cadrilaterul se situa pe un loc fruntaş. Prin aceleaşi mijloace propagandistice (cercurile politice ale României, atunci ca şi mai târziu, s-au aflat mereu într-o situație inferioară, defensivă, mizând mai ales pe argumentele de drept) Bulgaria a reuşit să câştige o anumită aderență în unele cercuri occidentale, chiar şi în Anglia, formal aliată, sprijinitoare şi apoi garantă a hotarelor României, de unde au fost emise semnale de sprijin față de pretențiile bulgare în ceea ce priveşte Cadrilaterul. Astfel de „sugestii" au venit în ajunul celui de al Doilea Război Mondial chiar şi din partea unor cercuri din Grecia şi Jugoslavia, țări vizate şi ele de pretențiile bulgare şi care ar fi dorit ca România să „plătească" teritorial pentru lărgirea Înțelegerii Balcanice şi crearea unei zone de pace şi apoi de neutralitate în sud-estul Europei.

Acesta a fost contextul în care în vara anului 1940, la fel ca şi Ungaria hortistă, Bulgaria regelui Boris şi-a intensificat acțiunea politico-diplomatică revizionistă, mai cu seamă împotriva României ce se găsea tot mai izolată. Au obținut din acest punct de vedere sprijinul de care aveau nevoie din partea celor care decideau atunci soarta acestei părți a continentului european. Nu exista o mențiune expresă legată de Cadrilater în Pactul Ribbentrop-Molotov însă atât Stalin (prin vocea fidelului său locotenent V. Molotov), cât şi Hitler (între altele printr-o scrisoare personală trimisă regelui Carol II) au făcut presiuni directe asupra României, somând-o în fapt într-o formă ultimativă să cedeze Bulgariei Cadrilaterul în totalitate. Astfel de poziții au fost comunicate în acelaşi timp şi conducătorilor de la Sofia care în vara anului 1940 de exemplu se bucurau la Berlin de o mult mai mare trecere decât omologii lor de la Bucureşti. În acest

mod s-a ajuns ca în vara anului 1940 România să fie silită să înceapă aşa-numitele tratative de la Craiova unde poziţia bulgară a fost inflexibilă în ceea ce priveşte revendicările teritoriale asupra întregii Dobroge şi în ceea ce priveşte cele mai diverse aspecte ce decurgeau din aceasta, între care situaţia populaţiei româneşti, a bunurilor acesteia şi a modalităţilor unei evacuări ce devenea obligatorie.

În anul 1913 una din raţiunile încorporării teritoriului sud-dobrogean, puţin populat totuşi, fusese aceea de a se crea în ţară posibilităţi de aşezare prin colonizare a unui număr cât mai mare de macedoromâni, a căror viaţă era atunci într-o profundă modificare în coordonatele ei existenţiale. În perioada interbelică, cu ajutorul statului sau din proprie iniţiativă, în Dobrogea s-au stabilit aproape 10.000 de familii (înregistrate oficial în acte) care au creat aşezări prospere sau le-au dezvoltat pe altele şi au constituit astfel principalul aport de populaţie românească. Li s-au adăugat alţi români provenind mai cu seamă din Ardeal şi Banat. Conform principiului schimbului obligatoriu de populaţie (aplicat numai în cazul Dobrogei de Sud, nu şi al Basarabiei, Bucovinei sau Ardealului de Nord) aceştia trebuiau să plece într-un nou exod. Semnificativă din acest punct de vedere a fost acţiunea macedo-românilor prin societatea lor culturală, la începutul lunii august 1940, când au solicitat guvernanţilor români, inclusiv regelui Carol II, să nu admită în nici un fel cedarea acelor judeţe în care plin de speranţe, după grele suferinţe, îşi găsiseră o nouă patrie.

După pierderea Basarabiei şi Bucovinei, în noile condiţii istorice ale presiunii Axei, dublate şi de menţinerea ameninţării unei invazii dinspre răsărit ce putea avea drept obiectiv nu numai întreaga Moldovă ci şi spaţiul dobrogean (de altfel după iunie 1940 sovieticii începuseră deja pas cu pas anexarea unor părţi din Delta Dunării), guvernanţii de la Bucureşti, inclusiv regele Carol, ultimul responsabil în fond pentru politica şi situaţia ţării, au ales o anume soluţie politică.

Aşa cum sugerează unele documente, inclusiv unele mărturii memorialistice inedite, în vara anului 1940 majoritatea cercurilor politice responsabile au început să considere că în fapt problema Cadrilaterului era rezolvată, neputându-se împiedeca pierderea ţinuturilor de peste Dunăre. Au fost făcute doar unele eforturi pentru a „salva" anumite porţiuni teritoriale sau chiar anumite bunuri precum castelul regal de la Balcic. De asemenea din raţiuni multiple în acest caz guvernanţii români au fost de acord ba chiar au insistat în unele ocazii în ceea ce priveşte mutarea de populaţii în cadrul a ceea ce astăzi se poate denumi „purificare etnică," ce a avut în final drept urmare plecarea obligatorie din judeţele Tulcea şi Constanţa a cca. 63.000 de bulgari, în schimbul a cca. 140.000 de români ce trăiseră până atunci în judeţele Caliacra şi Durostor. Este de menţionat faptul că exact în aceiaşi perioadă, de-a lungul Dunării şi mai cu seamă în zona Vidin-Timoc, trăiau încă cca. 100.000 de români supuşi în continuare autorităţilor bulgare, fără nici un fel de drepturi şi obiect al unui intens proces de represiune şi deznaţionalizare.

Pare că în gândirea politicienilor români de atunci şi a diplomaţilor însărcinaţi să materializeze ideile primilor, a existat ideea, greşită în opinia noastră prin unilateralitatea ei, că întregul efort diplomatic, în toate formele posibile atunci, să fie concentrat pentru apărarea drepturilor româneşti în Ardeal şi pentru salvarea a cât mai mult din teritoriul acestuia în favoarea României. Cu alte cuvinte, Cadrilaterul a fost sacrificat pentru Ardeal în condiţii în care posibilităţile de acţiune ale României erau extrem de reduse, iar şansele de succes lipseau aproape cu desăvârşire. O astfel de atitudine şi concepţie nu era de fapt nouă, căci în întreaga perioadă interbelică

existase un anume dezinteres al autorităților române atât pentru soarta elementului românesc din Dobrogea de Sud, cât şi pentru prezentarea în străinătate prin mijloacele propagandistice şi ştiințifice din cele mai diverse, a adevăratei realități precum şi a mizei dobrogene. În acest fel deci spre sfârşitul lunii august se încheiau practic convorbirile de la Craiova, finalizate într-un tratat şi 7 anexe ce urmau a fi ulterior parafate şi semnate (la 7 septembrie 1940). Era aceasta condiția pusă de Axă pentru a se trece la arbitrajul în problema Ardealului, arbitraj care în fapt nici nu a existat, fiind înlocuit printr-o sentință decisă cu câteva zile mai înainte de către A. Hitler. Speranțele salvării Ardealului şi pomenita condiție au făcut ca Manoilescu să înainteze atunci omologilor săi german şi italian următoarea scrisoare: „Excelență, cu ocaziunea deciziunii arbitrale ungaro-române am onoarea a comunica Excelenței Voastre că guvernul meu şi guvernul regal bulgar s-au înțeles deja principial asupra chestiunii cedării Dobrogei de Sud, în spiritul recomandațiilor Fuhrerului şi Ducelui şi că guvernul regal român va face totul ca să se ajungă cât mai repede posibil şi formal la încheierea acestui acord."

Aşadar pierderea Cadrilaterului în condițiile de atunci poate fi explicată prin prezența mai multor factori, fiecare cu ponderea şi eventual responsabilitatea sa. În cazul Cadrilaterului argumentul etnic atunci era discutabil. În raport cu bulgarii, românii erau minoritari (mai puțini cu cca. un sfert) însă nici unii nici alții nu reprezentau în cele două județe majoritatea locuitorilor, iar pe ansamblul celor 4 județe dobrogene românii erau majoritari. Deci argumentul etnic putea fi invocat la fel, iar Stalin şi puterile Axei au sprijinit teza bulgară. Posesiunea românească în Cadrilater putea constitui un titlu care nu a fost nici suficient pledat de partea română, nici luat în considerație de cei ce decideau şi care erau hotărâți să ciuntească România Mare la toate hotarele lor, ceea ce au şi făcut. Nu poate fi ignorată nici responsabilitatea conducătorilor de atunci în sensul invocat mai sus al alegerii „bătăliei pentru Ardeal." Oricum, tot ceea ce a fost evocat mai sus este de domeniul istoriei ce trebuie cunoscută şi judecată pe cât se poate obiectiv aşa cum a fost şi nu cum am fi dorit noi. Azi amintirea zecilor şi zecilor de mii de români trăitori acolo ne e prezentă în condițiile unei alte realități, societatea bulgară care de aproape 60 de ani îşi desfăşoară întreaga-i existență într-un spațiu omogen etnic, acum al lor, nejustificând în nici un fel, acum, pretenții teritoriale pe care nu le gândim şi nu le dorim.

Trecutul cu părțile lui luminoase, ca şi cu cele umbrite, trebuie cunoscut, fără însă a fi manipulat pentru a împiedeca o apropiere şi necesară şi de lungă tradiție între cele două popoare care au fost hărăzite de istorie să se învecineze de o parte şi de alta a Dunării.

Note bibliografice

1. Monitorul Oficial al României, partea I, nr.8/13.01.1998, „Lege privind acordarea de compensații cetățenilor români pentru bunurile trecute în proprietatea statului bulgar în urma aplicării Tratatului dintre România şi Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940," p.7-8, articolul 8 al legii prevede „compensațiile acordate cetățenilor români îndreptățiți se suportă din bugetul de stat, în limita sumelor aprobate anual în această destinație;" aceasta de fapt corespunde art.5 al Tratatului de la Craiova din 1940 care prevedea că statul român urma să primească, în 2 rate anuale suma globală de 1 miliard lei, urmând ca din această sumă autoritățile române să rezolve toate eventualele solicitări ale refugiaților, atât în ceea ce priveşte terenuri agricole, cât şi recolte neculese sau construcții.

2. „The Association of Evacuees of South Dobrodgea appeal to Your Excellency and beg you to decide on the remaking of South Dogrudgea in its old boundaries as awarded by the Peace Treaty of Bucharest and Neilly, cancelling thereby the Treaty of Craiova – an issue of the Vienna „Diktat." As the provisions of the Treaty of Craiova were imposed on Rumania by Hitler and Mussolini they cannot as such remain valid and be acknowladges by the Great Powers, who, in 1918, rightly defined the boundaries of Great Romania" în Arhiva M.A.E., fond Conferința de Pace, vol. 120, f.166. În acelaşi sens Asociația a trimis o serie de memorii şi guvernului României, precum cel din 9 august 1945 sau cel din septembrie 1944 – idem, f.65-66, 71-79. Într-unul din ele se arăta : „Față de cele expuse mai sus, care îşi au temeiul în documente de stat şi administrative, se impune denunțarea Tratatului de la Craiova şi declararea lui de nul şi inexistent, restabilindu-se astfel situația de fapt şi de drept anterioară lui 7 septembrie 1940, aceasta întrucât atât dictatul de la Viena, cât şi dictatul de la Craiova sunt un tot indivizibil, opera lui Ribbentrop şi Ciano" – idem, f.166.

3. „Memoire sur la Dobrougja du Sud (Quadrilatere) presente a la Conference de la Paix de Paris," Bucuresti, 1946, Arhiva M.A.E., idem, f.288-335. Dăm în continuare câteva fragmente semnificative din acest document care, credem noi, nu au nevoie neapărat şi de comentarii suplimentare: „Istoria diplomatică a înregistrat Arbitrajul de la Viena şi opinia politică internațională l-a identificat cu împărțirea violentă şi abuzivă a Transilvaniei. Este însă şi un alt aspect al acestui arbitraj care scapă atenției generale, dar care pentru România se constituie într-un episod aproape tot aşa de dureros ca şi răpirea Transilvaniei de Nord. Este vorba de Dobrogea de Sud sau Cadrilater. Corespondența diplomatică schimbată în acea perioadă între Germania şi România dezvăluie intențiile ascunse ale Reichului, ca şi metodele la care acesta a recurs pentru a zdrobi rezistența românească… Hitler i-a cerut regelui Carol II „o soluție definitivă" a problemei revendicărilor teritoriale maghiare şi bulgare. Amenințările erau clare… La 31 iulie 1940, după ce a primit la Berchtesgarden o delegație bulgară, Hitler informa guvernul român că „Dobrogea de Sud trebuie să fie cedată Bulgariei în frontierele ei dinainte de anul 1913…" Presiunile diplomatice erau sprijinite de masive concentrări de trupe germane şi maghiare în vest şi bulgare în sud" (f.293-294). Evocându-se împrejurările celui de al doilea război balcanic, respectiv a campaniei româneşti din 1913, se arată „agresiunea nejustificată a Bulgariei amenință să reaprindă un incendiu abia stins, România a făcut să treacă armatele sale peste Dunăre pentru a se ajunge prin această intervenție la oprirea unei

lupte fratricide. Această acțiune militară nu avea drept scop să răpească adversarului învins o parte a teritoriului său… În teritoriile europene ale Imperiului Otoman, printre bulgari, greci și sârbi, trăia o importantă populație vlahă… România avea dreptul să ceară o reglementare teritorială pentru conaționalii ei. Cum România era separată prin sute de kilometri de regiunile locuite de vlahi, ea a cerut în compensație un teritoriu în care ea putea să dea azil valahilor… Bulgaria era atunci singurul stat balcanic care anexase teritorii otomane locuite de vlahi și care, pe de altă parte, avea o frontieră terestră cu România. Era natural deci ca ea să ofere această compensație. România era cu atât mai justificată în a cere o parte a Cadrilaterului, cu cât în acest teritoriu, într-o masă compusă din turci, tătari, români și alte naționalități, bulgarii nu formau o majoritate absolută. Este demn de amintit faptul că România nu a cerut Bulgariei cedarea regiunii Timoc-Vidin, situată dincolo de Dunăre, locuită în masă compactă de români ce constituiau o mare majoritate a populației…

Din punct de vedere economic, Cadrilaterul, după aceea, a înregistrat un avânt... În 27 de ani de regim românesc, provincia a devenit înfloritoare iar prosperitatea ei era probată și prin creșterea populației… Beneficiile acestui regim nu au fost rezervate numai românilor; bulgarii și turcii au profitat în egală măsură… Din punct de vedere economic, Cadrilaterul formează o unitate cu Dobrogea românească, și prosperitatea lui este indisolubil legată de țara românească…" (f.306-307)

„Am arătat mai sus rațiunile care au determinat România să revendice în 1913 o parte a Cadrilaterului. Revenim acum asupra aspectului etnografic. Există în Bulgaria o importantă comunitate românească ce poate fi împărțită în 3 grupe principale: a) românii situați între Timoc (frontiera iugoslavă); b) românii stabiliți de-a lungul Dunării, de la Vidin până la Russe; c) românii și macedo-românii împrăștiați în restul țării. Statisticile bulgare arată pentru elementul românesc o diminuare constantă și progresivă. 1910 – 96.502; 1926 – 83.746; 1934 – 16.405. În realitate românii Bulgariei sunt mult mai numeroși și e probabil ca ei ating cifra de 150.000 suflete.

Proclamând principiul că este necesar pentru pacea europeană ca România să trăiască în termeni de bună vecinatate și de colaborare loială și că este de asemenea necesar ca punctele de fricțiune să fie îndepărtate, Asociația evacuaților din Dobrogea de Sud, încrezătoare în spiritul de dreptate ce animă Puterile reunite la Paris, are onoarea să roage Conferința de pace să binevoiască să ia în considerație: 1) anularea Tratatului de la Craiova negociat și încheiat sub presiunea militară și politică a Axei…" (f. 321)

4. Era dat textul scrisorii lui Hitler din 15 iulie 1940 ce soma România, sub amenințarea dispariției, să cedeze pretențiilor teritoriale ale Ungariei și Bulgariei. În românește textul a fost publicat de mai multe ori. Vezi mai recent în M. Manoilescu, „Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie-august 1940," București, 1991, p.70-72, text românesc; 306-308, text german. Tot acolo era dat de asemenea și schimbul de scrisori dintre ministrul român de externe, Mihail Manoilescu, pe de o parte și Ribbentrop și Ciano, miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei, pe de altă parte, schimb ce a precedat și a condiționat însăși abordarea problemei Transilvaniei, reprezentanții Reichului condiționând trecerea la problema româno-maghiară de angajamentul românesc privind renunțarea la Cadrilater anunțată de altfel încă pe 19 august la începerea forțată a tratativelor de la Craiova. Dăm aici textul nepus în circulație până

acum a două dintre scrisori, celelalte având de fapt un conținut identic: „Excelență, cu ocazia deciziunii arbitrale ungaro-române am onoarea a comunica Excelenței Voastre, că guvernul meu şi guvernul regal bulgar s-au înțeles deja principial asupra chestiunii cedării Dobrogei de Sud în spiritul recomandațiilor Fuhrerului şi a Ducelui şi că guvernul regal român va face totul ca să se ajungă la încheierea acestui acord. Primiți Vă rog, Excelență, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni. Manoilescu," „Excelență, Am onoarea a confirma primirea scrisorii Dumneavoastră cu data de astăzi, prin care îmi comunicați că guvernul dumneavoastră, precum şi guvernul regal al Bulgariei au şi căzut de acord în principiu asupra chestiunilor relative la cedarea Dobrogei de Sud, în spiritul recomandării Ducelui şi a Fuhrerului şi că guvernul regal va face totul spre a duce la îndeplinire şi în mod formal acest acord, în cel mai scurt timp posibil. Am luat cunoştinţă cu satisfacţie de această comunicare… Joachim von Ribbentrop" – Arhiva M.A.E., fond Conferinţa Păcii Paris 1946, vol. 119, f.36-37. De fapt aceiaşi idee a cedării, adoptată în principiu în mod mai mult sau mai puţin tacit în Consiliul de Coroană de la Bucureşti din 23 august 1940, era cuprinsă şi în scrisoarea personală pe care i-a trimis-o la 29 august premierul român I. Gigurtu aceluiaşi Ribbentrop pentru a ajunge la cancelarul Hitler. Mai era adăugată o declaraţie a guvernului democrat italian la sfârşitul anului 1943: „Considera nul şi fără efect Arbitrajul de la Viena şi orice angajament sau act ce decurge din acesta."

5. Idem, vol.120, f.265 – 269. La 20 iulie 1946 V. Zaborovski întocmea un nou referat: „Chestiunea româno-bulgară" (idem, f.257 – 263) din care cităm: „Cum războiul aliaților contra Germaniei a fost dus până la capăt fără cruțare, anume pentru nimicirea național-socialismului şi operei lui, este clar că unul din actele cele mai tipice ale acestei opere trebuie anulat sau revizuit… Prezentând, prin urmare, chestiunea Tratatului de la Craiova, vom pune punctul de greutate nu pe smulgerea Dobrogei de Sud şi deci pe retrocedarea ei automate către noi, ci pe necesitatea de a se repudia, anula sau revizui un act caracteristic al politicii agresive național-socialiste ca atare… Tratatul de la Craiova a fost, pe de o parte, un act de revanşă revizionistă impus României… pe de altă parte a fost mai ales unul din punctele principale, împreună cu sentința de la Viena, ale planului de acțiune în vederea stabilirei hegemoniei germane… Insatisfacțiunea cât mai mare a României trebuia să o forțeze a se compensa în lumea rusă unde urma să se realizeze o altă „Românie Mare"… Anexarea Dobrogei de Sud în 1913 nu a fost o simplă sporire de teritoriu pe seama unui stat la pământ, ci a avut şi are şi acum o motivare adâncă, soluționând pe deplin toate problemele României maritime de atunci, de acum şi de totdeauna… precum şi un loc rezervat pentru colectarea românilor din Balcani… Nu trebuie să uităm a face un „distinguo" important şi anume: acest tratat este format de fapt din 2 părți: 1) o parte impusă în prealabil prin amenințări extreme, actul propriu-zis: ordinul de retrocedare al Dobrogei de Sud fără nici o discuțiune sau rezervă. 2) o parte negociată în condițiuni de inegalitate patentă, dar având ca rezultat 2 stipulațiuni de valoare permanentă în sine şi absolut indispensabile pentru lichidarea trecutului, restabilirea amiciției în prezent şi realizarea cooperării constructive în viitor, anume: recunoaşterea frontierei din 1878 ca definitivă şi perpetuă, deci renunțarea la iredenta Bulgarie în Dobrogea noastră (art.II) şi schimbul obligator de populațiune (art.III)" – idem, f.261-263.

6. Idem, f.246-256, 258. Valabilitatea tratatului era judecată în raport cu actul de ratificare, considerat ca inexistent, în raport cu libertatea consimțământului ce se considera a fi fost viciată.

7. Idem, f.118. H. Grigorescu menționa cu această ocazie o declarație făcută de ministrul de externe bulgar la 16 decembrie 1944: „Chestiunea nerecunoaşterii Arbitrajului de la Viena, implicit a Tratatului de la Craiova, este un drept al României şi dacă ea o va ridica, această chestiune o vom discuta şi aranja direct cu România. Relațiile dintre cele două state sunt atât de bune şi atât de fericite încât este sigur că această chestiune, dacă ea va fi ridicată, se va aranja între noi, adică între România şi Bulgaria" (şi în continuare H. Grigorescu concluziona: „Dacă Națiunile Unite, prin repetatele lor declarațiuni, au afirmat că nu vor recunoaşte nici un fel de cesiune sau modificare teritorială intervenită în Europa de la 1938 încoace, dacă este cert că Tratatul de la Craiova nu constituie o convenție internațională liber consimțită ci este o consecință directă a exigențelor şi amenințărilor italo-germane; dacă este învederat că principiul schimbului de populațiuni este adoptat de Marile Puteri învingătoare pentru a da posibilitate unei liniştite conviețuiri a diferite state române, dacă este verificat că pe teritoriul bulgar trăiesc 200.000 de români transferabili cărora, dacă lasă pământ, le trebuie pământ de aşezare; dacă serviciile României la şi după 23 august 1944 sunt recunoscute ca valoroase şi valabile în sprijinul dreptelor ei revendicări, - socotesc că înainte de începerea tratativelor de pace generală care se apropie cu paşi repezi, este poate necesar ca punctul de vedere politic al României față de Bulgaria să fie cunoscut şi de cei ce vor avea de luat o deciziune şi de cei cu care voim să trăim în viitor ca paşnici vecini."

8. Idem, f.87-89.

9. Arhiva M.A.E., fond Tratatul de la Craiova, vol. 1, f.215-233.

10. Există o bibliografie bogată despre istoria Dobrogei în general. Vezi recent A. Radulescu, I. Bitoleanu, „Istoria Dobrogei," Constanța, 1998; vezi şi O. Cristea, „Bibliografia istorică românească a Mării Negre (Bibliografie selectivă)," Bucureşti, 1996. Nu există însă lucrări mai ample cu caracter general despre problema Cadrilaterului. În 1938 a fost editată o culegere de studii în 3 volume: „Cadrilaterul. Publicație festivă. După un pătrar de secol: 1913-1938 de stăpânire civilizatoare românească," Cernăuți (de fapt erau trei fascicole ale volumului XIX din „Analele Dobrogei") Pentru problemele integrării ținuturilor sud-dobrogene în Regatul României în 1913, vezi lucrarea noastră „Romania şi războaiele balcanice. 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană," Bucureşti, 1999, p.146-189; 246-251, subcapitolul „Problema Cadrilaterului" cu bibliografia adiacentă. Pentru evenimentele anului 1940, vezi M. Manoilescu „Dictatul de la Viena" citată mai sus; unde sunt date parțial şi documente din arhivă pe care ne propunem să le completăm într-un studiu viitor. Problemele anului 1940 în Dobrogea au fost abordate şi într-o lucrare specială, alcătuită sub coordonarea lui Stoica Lascu, „Dobrogea de Sud în contextul istoriei româneşti" alcătuind nr.3-4 / 1994 al revistei „România de la Mare" ce apărea la Constanța. Textul Tratatului de la Craiova, fără anexe, a fost publicat în M. Musat, I. Ardeleanu, „România după marea unire," vol. II, p.2, Bucureşti, 1988, p.1289-1290, precum şi într-o broşură specială a Monitorului Oficial la Bucureşti în 1940.

COLOFON

Autorul lucrării	**GHEORGHE ZBUCHEA**
Titlul lucrării	**CADRILATER**
Variantă digitalizată de	**Editura Predania/** CP 67, OP 13, București **www.predania.ro** **tehnoredactor/ Remus Brihac** **concept grafic/ Atelieruldegrafica.ro**